

„NEM TUDOM, ÉREZHETEM-E MAGAM KÉTLAKI SZERZŐNEK”

PETER MACSOVSZKY VÁLASZOL GABRIELA MAGOVÁ
KÉRDÉSEIRE

Épp most jelent meg az új könyved. Mondj valamit róla.

Tantalópolis a címe. Több mint kétszáz sűrűn írott oldal. Tűnhet prózának, én viszont inkább annak örülnék, ha az olvasó leltárnak tekintené. Igen, katalógusnak. Az olvasottak és átélték Szentkuthy-szerű katalógusának. Egyszer szó szerint, másszor groteszkül értelmezett dolgokénak. Így vagy úgy, ez egy lerakat. Raktár. Olyan dolgokat raktároztam el benne, amelyekről nem tudom eldönteni, fontosak-e, de kidobni sem akartam őket. Lehet, hogy pazarlás az ilyesmi, de sosem tudhatja az ember, nem talál-e benne valaki valami számára értékeset, hasznosat.

A kilencvenes években mondhatni egy költőcsoport valamiféle guruja lettél, a legjobb fogadtatása mégis a Mykat' kostlivcami (Csontvázrángató) című prózakötettednek volt. Erről mit gondolsz?

Zavarban vagyok. Guru? Kinek hogy. És melyik időszakban. Sokan csak úgy tesznek, mintha értenék, amit utánoznak.

A *Mykat' kostlivcami* miatt is zavarban vagyok. Annak kapcsán, amit egyesek ebben a kötetben értékelnek. Valaki azt írta, szeretem Amszterdamot. Más meg azt gondolta, hogy a feleségem mexikói. A könyv viszont másról szól, egy teljesen egyszerű jelenségről, amit nem fogok itt magyarázni.

Részemről ez egy kitérő volt. Pillanatnyi hóbort. Ha úgy tetszik, deviació. Semmiképpen nem akartam vele márványtalapzatot szerezni a regényírók panteonjában.

Enschedeiben kezdtem írni, a Het Bolwerk kávézóban. Eredetileg blog-regénynek készült. Akkortájt úgy gondoltam, egy ilyen paszkvillust senki

nem fog kiadni. Elképzelttem, hogy érzik magukat az írók, akiket nem adnak ki. Malcolm Lowry jutott eszembe, és a *Vulkán alatt* című műve (Göncz Árpád fordítása), amit akkor még nem olvastam. A legendája keltette fel az érdeklődésem, vagy inkább a *lehetőség*, hogy egyszer elolvashatom.

Nem vagy jó viszonyban az elbeszéléssel és a rövidebb formákkal, sokkal inkább a nagyobb „egységek”, műfajok jellemzők rád. Miből következik ez?

Azért ez kissé túlzás, a nem jó viszony. Szerettem például Erdély Miklós prózáit – szerintem elbeszélések, de nem vagyok benne biztos. Nagy lelkesedéssel olvasom Clarice Lispector rövidprózáit, bár néhány inkább prózavers, és örülök, ha elmerülhetek Roberto Bolaño írásaiban. Másrészt az elbeszélések valóban gyanakvást váltanak ki belőlem. Hogy talán valamilyen bűvészmutatványról van szó, tárcáról, annak a bemutatásáról, hogyan lehet kis helyen minél többet elmondani úgy, hogy a szerző közben ne legyen zavaró. Se önmaga, se az olvasó számára. Nem tehetek róla, de úgy tűnik nekem, hogy ordít ebből a műfajból a tapintat, a buzgó alkalmazkodás az ismeretlen olvasóhoz.

Szerintem többnyire úgy íródna az elbeszélések, mintha a szerzők középiskolai matematikafeladatot oldanának. Kundera mondja, hogy egy jó regény olyan, mint a gazdagon megterített asztal. Az ilyen asztalok hiányoznak nekem az elbeszélésekből. Nemhogy az élet sokrétűségét nem tudják megjeleníteni, de az emberi észlelés divergenciáját, diffúz jellegét, barokk cirkuszát sem. Kundera elbeszéléseiből viszont soha nem hiányzik a regény lehetősége. Nem szeretném túlhangsúlyozni a regényt, de azért az mégis régen tudható róla, hogy csak kispolgárok időöltése. Nekünk, proletár költőknek nincs időnk ilyen úri huncutságokra. Verses szövegek imitátoraként kezdtem, és így is fejezem be. Mindig elfelejtem, hogy fiatalkoromban a regényeket kicsit lenéztem.

Tehát sem elbeszélés, sem regény. Sem kötött forma.

Kötött forma biztosan nem. Nincs ritmusérzésem. Az, hogy ceruzával kopogok az asztal szélén, idegen tőlem.

Manapság sokan észreveszik a verseid nyelvvezetésének fásultságát. Például a Santa Panica című kötetben.

Nemcsak manapság – a kezdetektől, 1994-től, a *Strach z utópie* (Utópiaiszony) című kötettől fogva. Alapjában véve egyszerű ez. Keresem a módját, hogyan lehetne a szerzőt minél jobban eltüntetni, tehát megsza-

badulni az egyedi, személyes, jellegzetes szövegtől. A *Santa Panica* írása-
kor az internetet alkalmaztam. Egy tetszőlegesen választott könyv tetsző-
legesen választott mondatát használtam a kezdésnél: fokozatosan beírtam
minden egyes szavát a Google-ba. Valamennyi szóra kijött egy találat, egy
mondat, és az összes ilyen mondatot leírtam. Aztán áttértem a másodika-
ra, és megismételtem a műveletet. Így haladtam, és hagytam, hogy az in-
ternetes mondatok által a szerző helyett a világ beszéljen.

Cizellálni a stílust, hosszan tűnődni az első szavakon, metaforákat ke-
resni – ezek olyan dolgok, amelyek szerzők tömegeit foglalkoztatják a vi-
lágban. Paradox módon az eredetiségért folytatott makacs igyekezet sema-
tikussághoz vezethet. Az emberi idegrendszer, ismeretek és készségek, a
kulturális kontextus – ezek mind behatárolt közegek, ahol algoritmusok is-
métlődnek. Ezzel szemben, ha a priori feladok minden aspektust, amelyek
a szerzőtől és az irodalmi műtől elvártak, felszabadíthatom a helyet a világ
nyelvének, folyamatoknak, amelyeket nem tudok és nem is kívánok leírni,
és amelyek túlmutatnak az elképzeléseim és ismereteim horizontján. Így
inkább szócsővé válok, mint saját naiv maximáim hirdetőjévé.

*Félelemmel, érdeklődéssel, kedvetlenül tekintesz a szlovák irodalmi színtér-
re, vagy nem érdekel?*

Félelemmel. Attól tartok, hogy a szlovák nyelv és Szlovákia az elkövet-
kezendő néhány évtized folyamán megszűnik létezni. Egyik napról a má-
sikra. Annak ellenére tartok tőle, hogy tisztán látom, a szlovák kulturális
közeg mást, mint öngyilkos és öndesztuktív hajlamot eddig nem mutatott.
A megszűnés tehát természetes volna, senkit nem kellene meghökkentenie.

De félek a szlovák irodalomtól is. Leginkább azoktól a kritikusoktól és
íróktól, akik a konvenciót és a konformizmust valami átlagon felülként ün-
neplik. Itt egy tipikusan szlovák problémáról van szó – az érzékenység hi-
ányáról. Annak a látására való képtelenségről, hogy a kultúrának (és ben-
ne az irodalomnak) nem kötelessége bárkinek engedelmessé válni, bármihez
alkalmazkodni. A szlovákoknak viszont mindig problémájuk volt és – úgy
tűnik, sajnos, az internet korában is – lesz az újdonságokkal.

A konzervatív elképzelésekhez való szorongó ragaszkodás, még ha el-
ső ránézésre nem is látszik, a totalitárius nivellálás bekövetkezésének egyik
tünete lehet.

És hogy érdekel-e a szlovák irodalom? Természetesen. Érdekel, mikor
születik egy tehetség, aki Rudo Slobodához, František Švantnerhez vagy
Andrej Šefčíkhez lesz mérhető.

Mennyire kíséred figyelemmel a kortárs magyar irodalmat?

Hofinak van egy anekdotája az olvasóról, aki beír valamilyen újság intim rovatába, mert tudni szeretné, megengedett-e kecskével közöszölni. Az érintett újság, ahogy azt Hofi felidézi, egy kategorikus NEM-mel válaszol. Hofi viszont szeretné felvidítani az olvasót, és azt mondja neki, ne lógassa az orrát, mert amint megismerkedik egy tehénnel, mindjárt elfelejti a kecskét.

Így vagyok én is a magyar irodalommal. Mihelyst megismerkedtem Krúdy, Kosztolányi, Karinthy, Füst, Déry, Kassák, Mészöly, Szentkuthy műveivel, mindjárt elfeledkeztem a kortárs magyar irodalom kecskéjéről. Hofi azt is mondja, hogy kecskével azért nem lehet közöszölni, mert állandóan ugrándozik, egy pillanatra sem áll meg.

Érdekelne a véleményed a szlovák kiadók és bizonyos magyar szerzők kapcsolatáról. Hogyan érzed, miként/kiket választanak, miképpen viszonyulnak hozzájuk stb.?

Nem árulok el nagy titkot, ha azt mondom, hogy Szlovákiában nem örvendenek nagy népszerűségnek a magyar fordítások. Ehhez a népszerűséghez – nyilván a történelem elferdített interpretációja mellett – hozzájárul a kiadók nem megfelelő felkészültsége, esetenként a fordítók szelektív ízlése. Ráadásul a szlovák kiadók (leszámítva a Kalligramot) inkább olyan szerzőket jelentetnek meg, akik nyugaton, elsősorban Németországban vagy az Egyesült Államokban már elismertek.

Részben azért a Kalligram is példa erre, amely éppen a nyugati visszhang miatt sűrűn adott ki Márai-, majd Esterházy- és Nádas-fordításokat. A szlovák olvasónak azonban még viszonylag így is behatárolt elképzelése van a magyar irodalomról. De hát miért is lenne ez másképp, amikor a hazai termés is közömbös számára?

Jó lenne kiadni például Kassákot (valamikor régen megjelent egy válogatás a verseiből Vojtech Kondrót fordításában), főleg a prózáit, csakhogy ő a Kalligramnak – finoman szólva – túlságosan baloldali volt. Pedig az Érsekújvárból származó Kassák Máraival és Hamvassal együtt egy újabb személyiség lehetne, akire a szlovák és magyar kultúra soron következő hídja épülhetne.

Szép volna néhány Szentkuthy-fordítás, aki ma már angolul, spanyolul és törökül is olvasható. Történetek ugyan erre vonatkozó erőfeszítések, de a kiadók nem reagáltak rájuk. Jól jönnének még a legkiválóbb Mészöly-prózák, továbbá több Mándy Iván és Ottlik Géza. Érdekes lenne figyelni

a szlovák közeg Hamvas Béla legjelentősebb filozófiai műveire adott reakcióját... Ez mind igazán szép és érdekes lenne, de minek erről beszélni, amikor szembe kell néznünk a kultúrát érintő világméretű érdektelenséggel?

Nem szereted az irodalmi és egyéb versenyeket. Miért?

Elsősorban azért, mert a tornaórákat juttatják eszembe. Foci, magasugrás, bakugrás, százméteres futás, kalapácsvetés. Minden verseny ilyen. Valaki valahova fut, valaki valamit vet, valaki valahová vetődik, valakit meg akar előzni.

Amikor nemrég az akadémiákon olyan feltételeket teremtettek, mint a biznisz világában, mindenki érezte, hogy valami nincs rendben. A kutatás mégsem versenypálya. Az irodalom, a zene, a képzőművészet talán az?

A verseny győztesekre és vesztesekre osztja az embereket, miközben többnyire a rátermettek győznek, és nem azok, akik kockáztatnak, kutatnak. Tudjuk, mi a különbség a rátermettség és a kíváncsiság között? A rutin és a kaland között?

A verseny mérést, összehasonlítást kíván. Az összehasonlíthatók összehasonlítását. Valóban össze lehet hasonlítani két irodalmi művet, amelyekről megkövetelik az egyediséget?

A versenyben elvárt a megállíthatatlan növekedés, a teljesítmény fokozása, a legyőzhetetlenség, ami nemcsak a természetes, hanem a történelmi és társadalmi folyamatoknak is ellentmond.

Befejezésül: a verseny manipulálja a befogadók figyelmét, a dicsőséget és a sikert összetéveszti az alkotás valódi céljával.

Kétnyelvű szerző vagy? Ahogy a szlovák, úgy a magyar kulturális közeg részének is érzed magad? Egy időben mintha a magyarban hangsúlyosabban jelen letté volna. Legalábbis így olvastam.

Nem tudom, érezhetem-e magam kétlaki szerzőnek. Arról pedig, hogy hangsúlyosabban jelen lettem volna a magyar kulturális közegben, semmit sem tudok, mivel semmilyen komolyabb visszajelzést nem kaptam. De hát ezen sem lehet csodálkozni, hiszen a magyar irodalmi közegre ugyanaz érvényes, mint a szlovákra: tudni kell, mikor és hol mutassuk meg magunkat, és kikkel építsünk kapcsolatokat. Magyarországon olyanokkal ismerkedtem meg, akik tesznek a hivatalos irodalmi közegre.

Kilenc évvel ezelőtt kaptál Mészöly Miklós-díjat. Milyen volt akkor, hogy látod most?

Mi milyen volt akkor, és mit kéne látnom most? Az a díj egyeseket értetetlen reakciókra ösztönzött a személyemet illetően, engem meg a *Lap-kivágatok* című kötet megírására.

Ezt hogy érted?

Például egy bizonyos Magyarországon is jól ismert kulturális személyiség a szemembe mondta, hogy a közreműködése nélkül azt a díjat sosem kaptam volna meg. Így aztán megkérdeztem néhány embert, például Grendel Lajost, aki csak ingatta a fejét, és azt mondta, ez abszurd.

Készülsz valamit magyarul írni, megjelentetni?

Igen, elszórtan írok magyar szövegeket. Az elmúlt években publikáltam belőlük néhányat a *Tiszatáj*-ban, előtte a *Magyar Műhely*-ben. Kiadóm egyelőre nincs, illúzióim sincsenek. Tehát könyv biztosan lesz, csak azt nem tudom, megjelenik-e valamikor. De ez így is rendben van.

Érdekes hallani tőled olyan könyvekről és irodalmakról, amelyek nem általánosan ismertek, amelyekről rajtad kívül csak néhány ember tud.

Úgy gondolom, mindez valamikor a nyolcvanas évek végén kezdődött. A nyitrai pedagógiai karon találkoztam Edo Filóval és Juraj Demovičsal, akik már akkor jártak mindenféle félhivatalos és tiltott akciókra. Ekkoriban indultak Érsekújvárbán az avantgárd művészetekkel kapcsolatos nemzetközi fesztiválok, amelyeket Juhász R. József, Németh Ilona és Mészáros Ottó szerveztek. Ezeken a rendezvényeken kerültem kapcsolatba a minimalizmussal, a konceptualizmussal, a body-arttal és egyáltalán a performansszal meg a happeninggel.

Aztán Pozsonyban folytattam a „tanulást” Peter Uličný és Jozef Molitor atyáskodása mellett, akiknek kivételes szaglásuk volt az irodalmi ritkaságokra. Az évezred elején rendszeresebben kezdtem járni Budapestre, ahol megismerkedtem Koppány Mártonnal. Neki köszönhetően kicsit belekóstoltam a fluxus problematikájába és a valóban kevesek által ismert kortárs amerikai experimentális költészetbe.

A magyar irodalmat illetően sokat tanultam Grendel Lajostól, ő beszélt nekem először Szentkuthyról, ha jól emlékszem, valamikor 1998-ban.

Miután Hollandiába mentem, elkezdtem együttműködni a *Kloaká*-val, és mivel ötleteket vártak tőlem, bolyongásnak indultam a világ hálójában.

Így fedeztem fel olyan neveket, mint Allen Bukoff (készített egy táblázatot a *Kloakának*, amelyben kiértékelte saját internetes láthatatlansági fokát), Ron Padgett (ismerte Marcel Duchamp-ot és az ún. New York-i költészeti iskolához tartozott), Ron Geesin (dolgozott a Pink Floyddal az *Atom Heart Mother* című lemezükön) vagy Craig Dworkin (az egyik legjelentősebb amerikai egyéniség a konceptuális írás terén), Steven Zultanski, Jódal Kálmán...

Fontos momentum volt, amikor Hollandiában összeismerkedtem Wim Kamphuisszal, aki olyan képzőművészek generációjába tartozott, mint Jan Dibbets és Jan Cremer, aztán pedig Rudy Klomp festővel, neki köszönhetően kerültem kapcsolatba az amszterdami galériatulajdonossal, Nico van der Endtrel, az ún. outsider art világhírű szakértőjével.

Ha már az obskúrus szerzőkről van szó, akik között nagyon jól érzem magam, a buenos airesi Aluvion antikváriumban Rubén Eduardo Ríos úrtól megtudtam valamit a két háború közötti argentin avantgárd költészetről. Tehát az ilyen jellegű ismeretszerzés továbbra is folytatódik.

Néhány évet Hollandiában töltöttél. Visszanézve hogyan értékeled életednek ezt a szakaszát? Hogyan írnád le az ottani társadalmat – többek közt a Mykat' kostlivcami és a Želáte si novú kúpel'ňu (Szeretne egy új fürdőszobát?) című kötetekkel összefüggésben?

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy Hollandia nem adott nekem semmit. Feljebb említettem az outsider artot. A hollandiai tartózkodás – mint vélhetően minden hosszabb külföldön töltött idő – valamiféle kezdet volt, egy lehetőség, hogy újra konfrontálódjak a múlttal, a gyerekekkel stb. Azok a művészek, akikkel ott megismerkedtem, arra ösztönöztek, hogy térjek vissza a gyerekkoromhoz, és azokon keresztül nézzek magamra, a lehetőségeimre. Hollandia egyúttal relatíve megbízható háttérrel biztosított a környező európai országok megismerésére is. Boldog vagyok, hogy az említett outsider arttal kapcsolatban lehetőségem nyílt megismerni Willem van Genk munkásságát és meglátogatni a Dr. Guislain Múzeumot Ghentben, a szomszédos Belgiumban.

A *Mykat' kostlivcami* című kötetben talán a világ sokszínűségéből és sokrétűségéből, ebből a nagy karneválból szerettem volna megragadni valamit. Kulisszául Amszterdamot választottam. A *Želáte si novú kúpel'ňu?* című könyvben a nem annyira nyilvánvaló oldalait néztem meg az ottani létnek. Azt, milyen az élet egy országban, amelyet mi Közép-Európában fejlett, humanista, toleráns demokráciának tartunk.

Ha jól tudom, mindig jó áttekintésed és megérzésed volt az ismeretlen, kezdő szerzőkkel kapcsolatban, és azt gondolom, szeretted ezt. Maradt belőle valami?

Húha. Abban a kitűnő áttekintésben kételkednék. Főleg ha a szlovák irodalomról van szó. Ami pedig a kezdő szerzőkre vonatkozó megérzéseket illeti... Nemegyszer tévedtem, aztán felrótták nekem, hogy nézd csak, te tehetsz róla, hogy ez vagy az ott díszeleg. Azt is meg kell jegyezni, hogy bár elmentem Szlovákiából, mégis úgy tűnik, az irodalmi életbe sokkal aktívabban bekapcsolódtam – az internetnek köszönhetően. Lehetőséget kaptam, hogy jelentős mértékben formáljam a *Kloaka* című folyóiratot, és több időm lett azokkal a szerzőkkel kommunikálni, akik felkerestek. Hiszem, hogy az ilyen kommunikáció nemcsak engem gazdagított.

Ezt múlt időben mondd?

Jelenleg nincs időm az ilyen elfoglaltságokra.

Egy ideje Brazíliában élsz...

Lassan három éve. Fantasztikus tapasztalat ez számomra. Azok a helyzetek, amelyekbe itt kerülök, lehetőséget adnak nekem, hogy megtudjak valami újat magamról, és arról is, mi mindenre képesek az emberek a világon. Jó és rossz értelemben. A külföldi tapasztalat az embert szó szerint lenyesegeti, megszabadítja a salaktól, segíti tudatosítani, mi az igazán fontos. Nem véletlenül tartalmazzák a népmesék és a nagy vallási tanítások az idegen, gyakran veszélyes környezetbe távozás imperatívuszát. A buddhizmus ismeri a temetkezési helyen történő meditációt. Ennek segítségével az ember mélyebben tudatosítja a dolgok hiábavalóságát. A brazíliai élet meditáció kultúráról, illetve a kultúra csődjéről (leginkább az európaiéról, amely a két világháború, a koncentrációs táborok, a totalitárius rendszerek, a konzumizmus és a xenofóbia után már csak bebalzsamozott holttest), civilizációról, a múltamról és a mulandóságról.

PASZMÁR LÍVIA fordítása